

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕТОДИКИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ЧАСТИНА 2. НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Наталія Ушакова

докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: ushakova.khnu@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4917-7934>.

Оксана Тростинська

канд. філол. наук, доцент кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: okasana@ua.fm; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.

Ірина Кушнір

канд. пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: irina.kushnir.83@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/000-0002-4349-9652>.

Стаття продовжує серію науково-методичних досліджень становлення та розвитку методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. У першій частині дослідження, опублікованого минулого року, автори проаналізували розвиток концептуальних засад мовної підготовки іноземних студентів різних профілів навчання, історію, принципи та особливості мовної освіти іноземних студентів немовних спеціальностей на прикладі роботи кафедри мовної підготовки І ХНУ імені В.Н. Каразіна. Для цього контингенту студентів іноземна мова передусім є засобом навчання та опанування майбутньої спеціальності. Для іноземних студентів філологічних спеціальностей мова стає не лише засобом, а й метою навчання, що передбачає окрім вільного практичного володіння мовою знання її фонетичного, граматичного, лексичного устрою, володіння різними стилістичними засобами, знання сучасних лінгвістичних концепцій, знайомство з художньою літературою мови, що вивчається. У статті здійснено аналіз розвитку науково-методичних засад

©Ушакова Н.І., Тростинська О.М., Кушнір І.М. 2022

підготовки іноземних студентів-філологів, простежено основні напрями їхньої практичної реалізації кафедрою мовної підготовки 1 ННІ міжнародної освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Застосовано метод системного аналізу наукового доробку щодо навчання майбутніх філологів та його методичного втілення. Автори простежили напрями наукових пошуків та аспекти навчально-методичної діяльності, що розроблено для реалізації професійно орієнтованого навчання в умовах нерідного соціокультурного та академічного середовища. Результатом системного аналізу є характеристика дисертаційних досліджень філологічного напрямку, методичних досліджень, присвячених навчання майбутніх філологів, фахівців у галузі мови, літератури та перекладу, а також навчально-методичних посібників і підручників для зазначеного контингенту.

Автори спиралися на схарактеризовану в попередній статті серії концепцію мовної освіти іноземців, структуру сучасної освітньої парадигми. Проаналізовано вплив компетентнісного підходу на створення освітньо-професійних і робочих навчальних програм для іноземних студентів-філологів першого та другого рівнів вищої освіти, забезпечення формування всіх складників комунікативної компетентності учнів.

Ключові слова: іноземні здобувачі вищої освіти, класичний університет, студенти-філологи.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Мовна підготовка іноземних студентів-філологів визначає ефективність процесу їхньої професійної освіти, а також соціалізації та інтеграції до нового мовно-культурного середовища. У ХНУ імені В.Н. Каразіна традиційно навчають два контингенти майбутніх філологів: студентів факультету іноземних мов (майбутніх перекладачів) та студентів філологічного факультету (майбутніх викладачів). Навчання мови перекладачів, порівняно з навчання майбутніх викладачів, має свою специфіку, пов'язану з кількістю навчальних годин, кількістю спеціальних дисциплін, а також зі співвідношенням теоретичних і практичних навчальних курсів [25 : 253].

Системна підготовка іноземних студентів-філологів на кафедрі розпочалася на початку 90-х років ХХ ст., коли до навчального плану для іноземців, що навчалися на факультеті іноземних мов, було введено другу іноземну мову (на той час російську).

Аналіз актуальних досліджень. Забезпечення високого рівня навчання іноземних студентів-філологів вимагало ґрунтовної філологічної підготовки науково-педагогічних працівників,

здіяних в освітньому процесі з означеним контингентом студентів, що знайшло відображення у наукових дослідженнях із питань лінгвістики та літературознавства, проведених викладачами кафедри.

Перша кандидатська дисертація, яка була захищена завідувачкою кафедри Н. Федотовою, присвячена вивченню особливостей функціонування категорії виду в російській літературній мові, зокрема дієслівним утворенням із суфіксами *-ива-/-іва-* [31].

У 80-ті роки кандидатські дослідження здійснили викладачі кафедри Л. Бей, Н. Доценко, В. Кравченко, Н. Піротті, І. Поборча. З точки зору навчання іноземних студентів філологічних спеціальностей актуальними є два наукові доробки: «Соціолінгвістична інтерпретація мови художніх персонажів» Н. Доценко та «Роман у віршах «Відплата» у художній системі О. Блока» І. Поборчої. Якщо друга наукова розвідка присвячена аналізу конкретного літературного твору та його місця у художній системі автора [24], то у першій аналізується широке коло питань, пов'язаних із вивченням процесу відбору мовних одиниць та умов і факторів, що впливають на цей вибір. Застосовуючи положення та принципи соціально-комунікативного аналізу, авторка на великому корпусі літературно-художнього матеріалу провела системне дослідження соціально-мовних одиниць, результатом чого стала розробка типології соціально-мовленнєвих засобів у російській літературі, описала склад найбільш репрезентативних одиниць, які використовуються в класичній російській літературі як арсенал художніх засобів для відтворення соціального характеру літературних персонажів, виявила їх співвідношення з екстралінгвістичними факторами, систематизувала ці засоби на мовному рівні та розробила концепцію універсальної моделі соціолінгвістичної інтерпретації мовлення персонажів [8]. Результати цього дослідження було застосовано у практиці викладання російської мови та літератури іноземним студентам-філологам, зокрема для створення спецкурсів з лінгвістичної інтерпретації художніх текстів, вивчення іноземцями творів російської літератури та формування вмінь образного мовлення.

У 90-ті роки колектив кафедри поповнився випускниками відділення російської мови як іноземної філологічного факультету університету (Л. Ільїна, В. Мосенцев, О. Тростинська), які

закінчили аспірантуру на кафедрі російської мови та здійснили наукові дослідження в межах напряму лінгвістичної семантики під керівництвом доцента В. Маринчака. Підґрунтям проведених досліджень став концептуальний апарат модальної семантики, зокрема теорія пропозиційних операторів, комплексний багатоаспектний функціонально-семантичний підхід до аналізу мовних явищ та розробка концептуально-семантичних моделей.

У дослідженні В. Мосенцева проаналізовано функції часових та пропозиційних операторів у подієвих контекстах та ситуаціях, здійснено ґрунтовну інтерпретацію темпорального й модального аспектів семантики висловлювання і тексту, часової та ситуативно-подієвої організації оповіді у зв'язку з точкою зору суб'єкта, його сприйняттям, розумінням, пам'яттю та іншими компонентами перцептивно-ментальної діяльності. Досліджено часовий аспект семантики тексту у взаємодії з модусним аспектом та роллю суб'єкта модусу і його суб'єктивних установок в межах контекстуально-семантичної моделі [23].

Робота О. Тростинської присвячена аналізу семантики та функціонування пропозиційного оператора сприйняття у змістовій структурі висловлювання у співвідношенні з внутрішнім і зовнішнім контекстом і з урахуванням перцептивно-ментальної діяльності суб'єкта. Здійснено послідовний семантичний аналіз висловлювань із пропозиційним оператором сприйняття, встановлено системні зв'язки між різними компонентами змістової структури таких висловлювань, обґрунтовано вибір одиниць, здатних виконувати функцію пропозиційного оператора (перцептивні дієслова результативної семантики), описано семантичні особливості висловлювань з операторами зорового і слухового сприйняття, узагальнено семантичну модель сприйняття, використання якої дозволило охарактеризувати основні різновиди ментальних операцій, що супроводжують перцепцію, та способи їх вираження у висловлюванні, проаналізовано вторинне вживання перцептивних предикатів у функції ментальних операторів [28].

Предметом дослідження Л. Ільїної стала семантика предиката *знати*, його взаємодія з контекстом та використання у ролі оператора пропозиційного відношення. Аналіз висловлювань із пропозиційним оператором знання побудовано на основі антропоцентричної моделі та функціонального підходу, що

включає аналіз мовних одиниць і висловлювань відповідно до перцептивних і ментальних актів та станів суб'єкта, виражених різними мовленнєвими засобами у контексті його діяльності, врахування концептуалізації суб'єктом досвіду на підґрунті концептуальної картини світу, системний опис синтаксису мови на семантичній основі. У роботі встановлено лінгвістично релевантні ознаки оператора знання як семантичної одиниці, описано функціонування предиката *знати* у висловлюванні на основі аналізу його взаємодії з внутрішнім і зовнішнім контекстом, досліджено особливості його вторинного вживання [10].

Отримані науковцями результати мають широке коло застосування у практиці викладання мови, зокрема у складанні практичних граматик, курсах з лексичної семантики та функціонального синтаксису, у спецкурсах із синтаксичної семантики, аналізу тексту у стилістиці, теорії художнього мовлення, лінгвістичній поетиці, літературознавстві (у вивченні сюжету та композиції). Також результати досліджень знайшли відображення у методиці змістового аналізу тексту на семантичній основі, адаптованої для навчальних цілей.

Ще одним лінгвістичним дослідженням викладачів кафедри стала наукова робота В. Місеньової, присвячена аналізу семантичних, прагматичних та культурологічних особливостей фразеологічних одиниць, які не мають лексичних відповідників. Дослідниця виявила семантичні особливості таких фразем, установила їхній прагматичний потенціал і способи його реалізації в конкретних дискурсах, визначила місце фразеологізмів досліджуваної групи в мовній картині світу, типи культурологічної інформації і способи її представлення в семантиці обраних для аналізу одиниць, виділила фактори, які зумовлюють образність фразем аналізованої групи [22]. Практичне застосування результатів дослідження знайшло відображення у підготовці курсів сучасної російської мови та загального мовознавства, розробці спецсеминарів з лексики та фразеології, підготовці навчальних посібників для студентів філологічних факультетів та факультетів іноземних мов, у підготовці навчально-методичних матеріалів для викладання російської мови як другої іноземної [20; 21].

У літературознавчих дослідженнях викладачі кафедри розглядали питання щодо особливостей творчості та художніх

творів письменників, що належать до різних періодів історії російської літератури.

О. Брусенцова вивчала естетичну природу романтизму та його місце в літературі і творчості російських письменників XIX століття, зокрема місце і значення В.А. Озерова у становленні російського романтизму та вплив його творчості на літературний процес того часу. На основі аналізу періодичних видань XIX ст., бібліографічних та архівних розвідок дослідниця схарактеризувала творчість В.А. Озерова, виявила його ідейно-художню самобутність, визначила специфіку його творчого методу як єдність принципів художнього освоєння дійсності [5].

У дисертації Л. Куплевацької досліджено цілісну систему символів та символіки у романі Достоевського «Брати Карамазови». Доведено, що ця система виявляє внутрішній духовно-філософський план роману та є втіленням авторської «гіпертеми» спроможності сучасної людини до духовного відродження. Запропоновано модель вивчення системи символів, відповідно до якої проаналізовано розвиток взаємопов'язаних символічних мотивів роману. Показано, що хронотопічна символіка відбиває функціонально-змістову варіативність наскрізних символів роману, який є суттєво важливим для осмислення символічної системи творчого доробку письменника [18].

У дисертаційній роботі «Поетика візуальності у російській прозі 1920-1930-х років» О. Гребенщикова дослідила особливості візуальної поетики у творчості М. Булгакова, Ю. Олеши, С. Кржижановського, О. Мандельштама, М. Цветаєвої, Ф. Гладкова, О. Фадєєва, Д. Фурманова, О. Серафимовича, М. Шагінян, В. Катаєва, порівняла форми та функції візуальності у модерністській та соцреалістичній літературі, простежила особливості функціонування і взаємодії візуальних компонентів у різних авторів, виявила подібність і відмінність у використанні візуальної поетики представниками модерністської та соцреалістичної художніх парадигм, розкрила специфіку їхніх візуальних стратегій. У дослідженні охарактеризовано особливості поняття візуальності в літературно-критичних й естетичних студіях представників модернізму та соцреалізму [7].

Наукова розвідка О. Тітаренко присвячена дослідженню парадигми художніх реалізацій метатекстуальної поетики

структури роману «Т» В. Пелевіна в контексті міжтекстових зв'язків та константних характеристик прозового доробку письменника. В роботі вперше детально досліджено метатекстуальну зумовленість специфіки нарації та хронотопу в художній структурі роману В. Пелевіна «Т»; проведено комплексний аналіз метатекстуальної поетики широкого текстового корпусу В. Пелевіна; аргументовано тезу про метатекстуальну тематизацію й типологізацію гіпертекстової єдності творчості В. Пелевіна, авторської концептосфери й аксіології [26].

Теоретичні дослідження авторів були практично реалізовані у створенні підручників з російської літератури для іноземних студентів факультету іноземних мов і розробці курсів з російської літератури.

Таким чином, викладачами кафедри мовної підготовки І проведена значна наукова робота з вивчення різних аспектів та питань мови й літератури, яка стала підґрунтям для науково-методичного осмислення особливостей мовного навчання іноземних студентів філологічного профілю, розробки методики такого навчання та створення підручників і навчальних посібників для означеного контингенту іноземців.

Мета статті – проаналізувати концептуальні засади методики мовної підготовки іноземних студентів філологічного профілю навчання та їхню практичну реалізацію на прикладі науково-методичної діяльності кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Виклад основного матеріалу. Задля систематизації методів і принципів мовної підготовки іноземних студентів філологічного профілю та об'єднання зусиль викладачів зі створення відповідного навчально-методичного забезпечення освітнього процесу на початку 90-х років на кафедрі було створено філологічну секцію, керівником якої стала доцент кафедри Ільїна Л.Е. До роботи у секції було залучено викладачів кафедри Л. Бей, О. Брусенцову, Н. Доценко, Л. Куплевацьку, Т. Манівську, Н. Ушакову, А. Чуйкову. Пізніше до роботи секції долучилися А. Волкова, С. Домніч, І. Кушнір, В. Місеньова, І. Петров, О. Тростинська, О. Тігаренко, О. Гребенщикова.

Для навчання мови іноземних студентів-філологів характерне злиття філологічної та методичної підготовки. Щоб бути успішним

у майбутній професійній діяльності, необхідно володіти комплексом компетентностей, до складу яких входять знання, навички, вміння, що формуються у процесі використання мови та дозволяють інофону долучатися до спілкування, долаючи мовні та культурні бар'єри, здійснювати мовленнєві акти, що відповідають комунікативним завданням, в актуальних ситуаціях та умовах спілкування. Тому мовна підготовка іноземних студентів-філологів передбачає комплекс завдань: а) отримання фундаментальних філологічних знань; б) оволодіння мовленнєвою діяльністю; в) засвоєння культурологічного контенту мови; г) формування професійних умінь викладання або перекладу. Відповідно до наведених завдань виділяємо такі взаємопов'язані складники змісту мовної підготовки іноземних студентів: лінгвістичний, мовленнєвий, професійний, соціокультурний.

На сучасному етапі розвитку методики мету й завдання навчання «найчастіше розглядають як заплановані результати в компетентнісному вимірі» [15: 22]. Тож результат навчання майбутніх філологів доцільно визначати через набір компетентностей, що становлять професійно-педагогічну або професійно-перекладацьку компетентність, яка є складною системою професійних та особистісних якостей, необхідних для успішної реалізації майбутньої професійної діяльності. У методиці не існує загально визнаного опису професійної компетентності викладача іноземної мови або перекладача. Дослідники виділяють такі компетентності та компетенції: лінгвістична, комунікативна, літературознавча, соціолінгвістична, соціокультурна, соціальна, когнітивна, культурознавча, лінгвокультурознавча, методична, психолого-педагогічна, стратегічна, технологічна [1; 33: 150]. У дисертаційному дослідженні аспіранта кафедри мовної підготовки І Чень Чунься (науковий керівник – професор Н. Ушакова) було описано структуру та зміст лінгвосоціокультурної компетентності іноземних студентів – майбутніх викладачів російської мови як іноземної на основі культурознавчого, соціокультурного, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, особистісно та національноорієнтованого підходів [32]. За результатами дослідження виявлено трикомпонентну структуру цього феномена з екстралінгвістичним і лінгвістичним рівнями кожного з компонентів: інваріантні когнітивний, діяльнісний, особистісний складники, які містять

варіативні національно та професійно орієнтовані компоненти, що обумовлюють навчання професійного спілкування цільового контингенту дослідження. Для кожного з рівнів виокремлено інваріантні (актуальні для студентів різних спеціальностей) і варіативні (професійно та національно орієнтовані) компоненти: мовні одиниці на лінгвістичному рівні (лінгвосоціокультурний, лінгвоопераціональний, лінгвоаксіологічний корпуси), знання та вміння – на екстралінгвістичному.

Повного опису комплексу компетентностей іноземних студентів-перекладачів ще не було представлено. Ми пропонуємо аналіз аспектів навчання зазначеного контингенту освітніх мігрантів, запровадженого кафедрою мовної підготовки І ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Викладачі кафедри здійснюють викладання кредитних і факультативних дисциплін. Базовою дисципліною є «Іноземна мова II». За роки роботи на факультеті іноземних мов розроблено систему реалізації завдань ефективного засвоєння інофонами другої іноземної мови.

Грамматика є найбільш узагальненим рівнем мовної системи, правила граматики є моделлю побудови одиниць спілкування, вони мають вирішальне значення в реалізації завдань мовленнєвої взаємодії.

Авторським колективом кафедри мовної підготовки І (Л. Бей, Л. Ільїна, Т. Манівська, Н. Ушакова, А. Чуйкова) створено комплекс навчальних посібників із практичної граматики другої іноземної мови (російської) для іноземних студентів I-IV курсів факультету іноземних мов [2; 12; 14].

Комплекс відповідає комунікативним і професійним потребам майбутніх філологів, змісту робочих навчальних програм дисципліни «Іноземна мова II», що складено відповідно до навчального плану факультету іноземних мов.

До посібників включено, наприклад, такі теми: суб'єктно-предикатні відносини, способи вираження суб'єкта і предиката; означальні відносини, способи вираження узгодженого та неузгодженого означення; обставинні відносини: способи вираження часових, просторових, умовних відносин тощо. До складу кожної теми входять вправи для засвоєння навчального матеріалу на прикладі простого та складного речення.

Використання комплексу впродовж багатьох років дозволяє стверджувати, що граматичний матеріал посібників ретельно

відібраний і забезпечує наступність між навчальними курсами; комунікативно-діяльнісний і компетентнісний підходи, що покладено в основу створення комплексу, функційно-стилістичний підхід до відбору мовного матеріалу відповідають сучасним вимогам до викладання мов; принцип наочності реалізовано шляхом подання правил у вигляді таблиць із коментарями та мовленнєвими зразками.

Відповідно до принципу формування навичок від репродуктивних до продуктивних розроблено систему завдань, вправ і текстів для організації засвоєння лінгвістичної термінології та граматичного матеріалу. Розширення лексичного запасу відбувається за рахунок включення до текстів лексичних одиниць для здійснення спілкування в різних сферах комунікації, навчання різних видів мовленнєвої діяльності. Логіка подання навчального матеріалу дозволяє вивести учнів на рівень самостійного творчого вирішення комунікативних завдань у нових ситуаціях спілкування.

Відповідно до тематики посібників створено збірник контрольних робіт (автори – Л. Ільїна, Н. Доценко, І. Петров), виконання яких перевіряє рівень сформованості граматичного складника комунікативної компетентності здобувачів вищої філологічної освіти [11].

Завданням мовної підготовки студентів-філологів є розширення філологічної та методичної компетентності за допомогою професійно орієнтованих навчальних матеріалів. Навчання мови спеціальності є важливим аспектом підготовки інофонів. Навчально-методичне забезпечення названого аспекту розроблено Л. Бей та Н. Ушаковою в посібнику «Введение в специальность: Введение в языкознание. Введение в литературоведение» [3; 4]. Комунікативна спрямованість навчального процесу забезпечується відбором та організацією мовного та мовленнєвого матеріалу, який формує лінгвістичну та комунікативну компетенції майбутніх перекладачів.

Робота над посібником здійснювалася багато років, підготовлено два видання. Матеріали другого видання значно розширені, завдання систематизовано та вдосконалено. Навчальний посібник містить два розділи лінгвістичний і літературознавчий. Завданням посібника є взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності, передусім забезпечення

навчання читання навчальної та наукової літератури, допомога в засвоєнні відповідних теоретичних дисциплін.

У розділі «Вступ до мовознавства» представлено теми «Мовознавство як наука», «Фонетика», «Морфологія», «Лексикологія», «Синтаксис». До посібника включено тексти для вивчаючого, ознайомчого, пошукового читання, аудіювання та самостійної роботи, яка є важливою частиною сучасних робочих навчальних програм.

Система вправ посібника формує філологічні навички аналізу морфемного складу слова, вміння знаходити слова з однаковим коренем, суфіксом, закінченням, що є підґрунтям словотвірних умінь. Аналізуючи структуру словосполучення, студенти вчать знаходити головне та залежне слово, засвоюють типи синтаксичного зв'язку. На рівні речення аналізуються моделі, притаманні науковому стилю мовлення. Від завдань репродуктивного типу студенти переходять до самостійного конструювання речень.

Робота з текстом здійснюється на рівні семантики (відповіді на запитання, пошук інформації в тексті) і структури тексту (виокремлення частин тексту, складання різних видів планів). Завдання переказати чи скласти власний текст формують вміння усного монологічного мовлення. Майбутні перекладачі виконують вправи для формування умінь перекладу. Розділ завершує термінологічний словник.

Розділ «Вступ до літературознавства» містить теми, що розкривають базові поняття дисципліни: 1. Літературознавство як наука. 2. Розподіл літератури на роди, види, жанри. 3. Образність і образ у художньому творі. 4. Історико-літературний процес. 5. Літературні напрями.

Тексти розділу створено з опорою на лекції та підручники зі вступу до літературознавства та теорії літератури. Розділ також завершує термінологічний словник.

Кожна тема містить тексти для вивчаючого, ознайомчого, пошукового самостійного читання, для аудіювання. Розроблено систему передтекстових, притекстових і післятекстових завдань, що мають знімати лексичні та граматичні труднощі, формувати навички аналізу структури слова, словосполучення, речення, розширювати лексичний запас, аналізувати текст з опорою на різні види планів, узагальнювати інформацію, створювати власні

висловлювання, використовувати ці вміння в аналізі літературних творів. Розвиткові вмінь самостійної роботи допомагають завдання для самостійного контролю, самооцінювання.

Важливим матеріалом для формування професійно орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх філологів є твори художньої літератури. Відбір текстів, що включено до навчального процесу, здійснювався з метою формування літературознавчої компетентності, вмінь лінгвостилістичного аналізу, навчання різних видів читання, допомоги студентам у засвоєнні курсів зарубіжної літератури тощо. Тому до робочих навчальних програм включено тексти творів античної літератури, російської класичної та сучасної літератури. На кафедрі створено навчальні посібники для іноземців з лінгвостилістичного аналізу та інтерпретації художніх текстів (Л. Ільїна, І. Петренко, Н. Ушакова, А. Чуйкова), античної літератури (Л. Куплевацька, І. Петренко), російської літератури [13; 16; 17]. Навчальні посібники доповнено мультимедійними додатками

Знайомство з традиціями та звичаями країни навчання відбувається за допомогою посібника [29], що містить тексти країнознавчої та культурознавчої тематики.

Активізація мовленнєвих умінь студентів-філологів здійснюється завдяки зверненню до такого аспекту підготовки, як комунікативна практика. Розвиток комунікативних стратегій студентів забезпечує вдосконалення та розвиток їхньої загальної комунікативної та професійно-комунікативної компетентності.

Ми виділяємо такі комунікативні стратегії, необхідні для іноземних студентів філологічних спеціальностей: а) стратегії оперування мовним матеріалом (знання про структурно-семантичні та функційні особливості одиниць мови; варіативність у виборі мовних засобів); б) стратегії в рецепції (аудіювання / читання) – уміння розуміти питання, включені у зв'язне висловлювання, уміння визначати ставлення того, хто говорить, через інтонацію, вміння зрозуміти основну думку тощо; в) стратегії продукції мовленнєвих актів через формування навичок і вмінь спілкування в актуальних комунікативних ситуаціях: вимовні навички, лексико-граматичні навички, вміння реалізувати основні мовленнєві стратегії: (розпочати / підтримати / завершити бесіду; заперечити / схвалити тощо); вміння продукувати цілісні висловлювання або репліки діалогічних /

полілогічних єдностей; дотримання правил мовленнєвого етикету (привітання, знайомство, запрошення тощо). Створений викладачами кафедри мовної підготовки I (А. Волкова, І. Кушнір, В. Місеньова, І. Петров) навчальний посібник [6] дозволяє сформулювати зазначені комунікативні стратегії.

Посібник містить систему завдань до кожної з таких розмовних тем: «Сфера харчування», «Сфера охорони здоров'я», «Сімейні відносини в сучасному світі», «Проблеми екології», «Проблеми сучасної молоді» тощо. Завдання спрямовані на формування навичок і вмінь аналізу структури слова, словосполучення, речення, розширення лексичного запасу студентів, взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності з домінантною роллю читання та говоріння.

Професійна компетентність перекладача – це система вмінь у галузі іншомовної, міжособистісної і міжкультурної, комунікації суб'єкта перекладацької діяльності. Успішна професійна реалізація майбутніх перекладачів залежить від рівня сформованості у студентів уявлення про основні поняття, терміни і концепції теорії перекладу; прогнозування перекладацьких труднощів; розвитку пам'яті та уваги перекладача; формування перекладацьких навичок із переключення з однієї мови на іншу; автоматизації мовлення під час перекладу; швидкого і правильного знаходження еквівалентів під час перекладу; побудови синонімічних і антонімічних ланцюжків; розпізнавання «помилкових друзів» перекладача; проведення смислового аналізу текстів із урахуванням лексичних (лексико-семантичних) і граматичних (морфологічних, синтаксичних) трансформацій; знайомства з історією і культурою країни мови, що вивчається.

З метою реалізації наведених завдань створено систему навчання дисципліни «Практика перекладу» (ПП – II) для іноземних студентів спеціальності «Переклад» III, IV курсів рівня «Бакалавр філології», I курсу рівня «Магістр філології». Дисципліна пов'язана з мовною підготовкою студентів і з циклом фундаментальних дисциплін: насамперед, із курсом перекладознавства, а також із такими лінгвістичними дисциплінами, як лексикологія, лексикографія, граматики, стилістика та лінгвокраїнознавство.

Створено навчальний посібник (автор В. Місеньова), у якому представлено теоретичну інформацію, необхідну перекладачу, а

також запропоновані вправи, які забезпечують умови для практичного використання отриманих знань [21]. На практичних заняттях з дисципліни «ПП – П» проводяться тренінги/ділові ігри, які розвивають мовну здогадку, випередження та прогнозування труднощів; вміння перекладу аудіотекстів тощо.

Програма навчальної дисципліни «Загальна теорія другої іноземної мови (російської)» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки іноземних слухачів магістратури. Основна мета навчання – повторення і систематизація базового теоретичного матеріалу за вивченими на етапі навчання в бакалавраті темами і вільне використання отриманих знань у різних видах навчальної та професійної діяльності. Дисципліна спрямована на активізацію знань, умінь і навичок у галузі мовознавства для формування загальнофілологічних компетентностей іноземних здобувачів освітнього рівня магістра. Вивчаються та систематизуються такі теми: мовознавство як наука (розділи мовознавства, поняття системи і структури мови, мовна норма; рівні мови); фонетична система мови (фонетика і фонологія, комбінаторні зміни, інтонація, транскрипція); граматична система мови (морфологія, склад слова, граматичні категорії та значення, частини мови, способи словотворення); лексикологія і фразеологія (слово, лексичне значення, словниковий склад мови, лексика з точки зору її походження, полісемія, омонімія, синонімія, антонімія, паронімія, фразеологічні одиниці); синтаксис (речення, словосполучення, члени речення, типи речень); стилі мовлення (лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості стилів).

Магістранти повинні знати предмет і завдання лінгвістики; походження, сутність і функції мови; структуру мови (фонетика і фонологія, лексикологія і граматики); основний обсяг лінгвістичних понять і термінів; методи вивчення і опису мови; основні типи словників; уміти визначати та аналізувати одиниці ярусів мови; використовувати відповідну лінгвістичну термінологію, застосовувати засвоєні методи вивчення й опису мови, використовувати основні типи словників. Зазначена інформація стала основою навчального посібника із загального мовознавства, створеного В. Місеньовою для іноземців-філологів [20].

Комплексне формування професійно орієнтованої комунікативної компетентності майбутніх філологів здійснюється також засобами факультативних дисциплін.

Знання закономірностей мовного словотвору, загальних значень словотвірних морфем є необхідним для засвоєння лексики і розширення словникового запасу студентів, формує навички мовної здогадки (розуміння семантики слова за значенням кореня та афіксів), що сприяє оволодінню всіма видами мовленнєвої діяльності, тож важливість вивчення словотвору для зазначеного контингенту студентів має особливе значення. За період навчання на I-II курсах значно зростає лексичний запас студентів, що зумовлює актуальність цілеспрямованої роботи із формування словотвірних умінь.

Спецкурс зі словотвору викладали з 1998 р. студентам I-II курсів (зараз – лише іноземним студентам II курсу) факультету іноземних мов. Основна увага приділяється іменному словотвору і знайомству з основними особливостями префіксального способу утворення дієслів у російській мові. Мета цього спецкурсу – накопичення словотвірних моделей, систематизація та узагальнення словотвірних засобів мови, а також знайомство з основними поняттями словотвору. Студенти знайомляться з правилами словотвору іменників, прикметників і дієслів за допомогою найпоширеніших афіксів, з утворенням складних та складно-скорочених слів, а також із деякими випадками словотвірної паронімії. Автори спецкурсу класифікували та систематизували словотвірний мінімум, відібравши найбільше частотні та продуктивні явища. Це допомагає студентам осмислити та цілісно сприйняти словотвірний матеріал, спираючись на коментарі та пояснення викладача. Численні тренувальні вправи, що представлені в посібнику, створеному Н. Доценко [9], мають єдиний алгоритм: від спостереження над функціонуванням певної словотвірної моделі до вживання її у необхідних комунікативних ситуаціях. Маючи переважно практичну спрямованість, спецкурс розширює та систематизує знання іноземних студентів про існуючі словотвірні моделі та знайомить їх з основними поняттями словотвору.

Спецкурс зі стилістики, розроблений С. Домніч для іноземних студентів факультету іноземних мов, включає як загальні відомості про стилі, так і характеристику й особливості мовних засобів різних стилів мовлення (офіційно-ділового, наукового, художнього, розмовного). Курс стилістики другої іноземної мови читається студентам на третьому курсі.

До переліку факультативних дисциплін входить «Лінгвокраїнознавство другої (російської) іноземної мови» для іноземних студентів-філологів IV курсу факультету іноземних мов. Науково-методичні засади та методичне забезпечення дисципліни розроблено Н. Ушаковою. Предметом вивчення навчальної дисципліни є національно-культурна семантика одиниць мови різних рівнів (слово, словосполучення, речення, текст), а також національно-культурна семантика невербальних мов.

Дисципліна тісно пов'язана з підготовкою студентів у практичному курсі другої іноземної мови та із циклом фундаментальних дисциплін: «Вступ до мовознавства» та «Вступ до літературознавства», а також із базовими лінгвістичними курсами: фонетикою, лексикологією, лексикографією, словотвором, граматиною та стилістикою. Формування лінгвокраїнознавчої компетентності базується на лінгвістичній і літературознавчій компетентностях студентів.

Метою дисципліни є формування лінгвокраїнознавчої компетентності: мовних навичок і вмінь мовленнєвої діяльності в соціокультурній сфері спілкування, навчання міжкультурної комунікації, формування соціокультурного лінгвокраїнознавчого фону, що наближається до фону носіїв мови. Завданнями дисципліни є ознайомлення з теоретичними основами лінгвокраїнознавства, формування вмінь лінгвокраїнознавчого аналізу одиниць мови різних рівнів, текстів соціокультурної сфери спілкування, організація самостійної роботи студентів для закріплення змісту дисципліни та формування необхідної компетентності.

Реалізація завдань забезпечується навчальним посібником [30], в якому розроблено систему вправ для навчання інтерпретації та використання номінативних одиниць із національно-культурним елементом семантики (антропонімів, топонімів, зоонімів, фразеологізмів, афоризмів). Уміння інтерпретації соматизмів формуються в розділі, присвяченому національно-культурній семантиці невербальних мов.

Метою навчальної дисципліни «Методика викладання другої іноземної мови», яка вивчається на 4 курсі, є формування у студентів комунікативної та професійної викладацької компетентності на рівні, що наближається до рівня філологів-

носіїв мови; формування вмінь спілкування в навчально-професійній сфері (методика викладання іноземних мов). Основою професійно-орієнтованої комунікативної компетентності є засвоєння системи другої іноземної мови, володіння вміннями видів мовленнєвої діяльності відповідно до програмних вимог. Програму дисципліни розроблено для роботи в багатонаціональних групах іноземних студентів. За вихідний рівень приймається рівень навченості, якого студенти досягають на 1-3 курсах навчання на факультеті іноземних мов.

Основними завданнями вивчення дисципліни є ознайомлення з теоретичними основами методики викладання іноземних мов, формування вмінь педагогічної діяльності з метою навчання аспектів мови й формування вмінь видів мовленнєвої діяльності; оцінювання й коригування рівня навченості учнів, організація самостійної роботи студентів. Передбачено засвоєння таких тем: методика навчання іноземних мов як наука, основні поняття та принципи методики, зокрема принципи комунікативності та міжкультурної комунікації, навчання аспектів мови (фонетики, граматики, лексики), видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письма); лінгвокраїнознавство; засоби навчання, зокрема комп'ютерні технології у викладанні іноземних мов, урок іноземної мови, його завдання та складники, роль і функції викладача.

Науково-методичні засади викладання дисципліни розроблено Н. Ушаковою і впроваджено у навчальний процес засобами посібника [19].

Окремим напрямом стало навчання іноземних здобувачів вищої освіти факультету іноземних мов української мови (О. Тростинська, І. Кушнір). Оскільки іноземні студенти-філологи на досить високому рівні володіли російською мовою, створений О. Тростинською підручник з української мови [27] ґрунтувався на принципах контрастивної граматики, задіюючи вже наявні у студентів знання з російської мови у вивченні спорідненої української. Підручник складається з трьох частин: фонетико-граматичний курс, ділове мовлення та українська мова за професійним спрямуванням. Лексико-граматичний матеріал відповідає елементарному та базовому рівню володіння українською мовою. Підручник містить діалоги та тексти побутової, академічної і країнознавчої спрямованості для

закріплення граматичного й лексичного матеріалу, рекомендації щодо складання ділових паперів, інформацію про особливості функціонування в українській мові наукового стилю мовлення.

Висновки. Науковий доробок викладачів кафедри мовної підготовки 1, дослідження яких присвячені вирішенню філологічних (мовознавчих і літературознавчих) проблем, створив теоретичну базу мовної підготовки іноземних здобувачів вищої філологічної освіти. Багаторічна методична робота кафедри, створення комплексу навчальних посібників забезпечила реалізацію завдань формування загальних і фахових компетентностей, зокрема професійно орієнтованої комунікативної компетентності інофонів. Утім автори вважають, що актуальними **перспективами подальших досліджень** залишаються теоретичне вивчення та впровадження в освітній процес сучасних засобів навчання, зокрема комп'ютерних технологій, дистанційних курсів, а також розробка науково-методичних засад навчання майбутніх філологів, які оберуть другою іноземною мовою українську.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балыхина Т.М. Содержание и структура профессиональной компетенции филолога. Методологические проблемы обучения русскому языку: автореф. дис. на соиск. уч. ст. докт. пед. наук: 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (рус. яз. как иностр.). Москва, 2000. 59 с.
2. Бей Л.Б., Ильина Л.Э., Манивская Т.Е., Ушакова Н.И. Практическое пособие по грамматике русского языка. Филологический профиль: учебное пособие для иностранных студентов первого года обучения. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 186 с.
3. Бей Л.Б., Ушакова Н.И. Введение в специальность: Введение в языкознание. Введение в литературоведение: Тексты для чтения и развития навыков науч. речи на рус. языке для иностр. студ. 1 курса. Харьков: Константа, 2001. 128 с.
4. Бей Л.Б., Ушакова Н.И. Введение в специальность: Введение в языкознание. Введение в литературоведение: Тексты для чтения и развития науч. речи на рус. языке для иностр. студ. 2-е изд., испр. и доп. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. 296 с.
5. Брусенцова О.Д. Озеров В.А. и романтизм: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1995. 17 с.

6. Волкова А.Г., Кушнир И.Н., Мисенёва В.В., Петров И.В. Разговорный практикум для иностранных студентов III – IV курсов. Филологический профиль: учебное пособие. Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2016. 146 с.
7. Гребенщикова О.Г. Поэтика візуальності в російській прозі 1920-1930-х років: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2013. 21 с.
8. Доценко Н.П. Социоллингвистическая интерпретация речи литературных персонажей: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Х., 1986. 24 с.
9. Доценко Н.П. Учебное пособие по изучению именного словообразования в иностранной аудитории. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 90 с.
10. Ильина Л.Э. Семантика и функционирование оператора пропозиционального отношения знания в высказывании: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Харьков, 1991. 22 с.
11. Ильина Л.Э., Доценко Н.П., Петров И.В. Сборник модульных контрольных работ по грамматике русского языка: для иностранных студентов-филологов I – IV годов обучения. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 85 с.
12. Ильина Л.Э., Манивская Т.Е., Ушакова Н.И., Чуйкова А.П. Грамматика русского языка. Филологический профиль: учебное пособие для иностранных студентов III–IV года обучения. 2-е изд., перераб. и исп. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 200 с.
13. Ильина Л.Э., Петренко И.П., Ушакова Н.И., Чуйкова А.П. Пушкин. Лермонтов. Гоголь. Тургенев. Художественный текст: лингвостилистический анализ и интерпретация: учеб. пособие для иностр. студентов-филологов (с мультимедийным приложением). Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2010. 224 с.
14. Ильина Л.Э., Ушакова Н.И., Чуйкова А.П. Грамматика русского языка. Филологический профиль: учебное пособие для иностранных студентов второго года обучения. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 118 с.
15. Капитонова Т.И., Московкин Л.В. Методика обучения русскому языку как иностранному на этапе довузовской подготовки. Санкт-Петербург, 2006. 272 с.
16. Куплевацкая Л.А. Толстой. Достоевский. Чехов: учебное пособие. Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2019. 196 с.
17. Куплевацкая Л.А., Петренко И.П. Античная литература: учебное пособие по русскому языку для иностранных студентов-филологов (с мультимедийным приложением). 2-е изд. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. 148 с.

18. Куплевацька Л.О. Символи та символіка в романі Ф.М. Достоевського «Брати Карамазови»: автореф. ... дис. канд. філол. наук. Харків. 2001. 21 с.
19. Методика преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе: учебные материалы для иностранных студентов-филологов / сост. Н.И. Ушакова. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. 87 с.
20. Мисенёва В.В. Теория и практика общего языкознания. Филологический профиль: учебное пособие для иностранных студентов. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2012. 148 с.
21. Мисенёва В.В. Теория и практика перевода с русского языка на родной язык студента. Филологический профиль: учебное пособие для иностранных студентов. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 135 с.
22. Мисеньова В.В. Фразеологічні звороти, які не мають лексичних відповідників (семантичний, прагматичний та культурологічний аспекти): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Харків: Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2005. 20 с.
23. Мосенцев В.В. Временные операторы в семантической структуре высказывания и текста: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харьков, 1990. 19 с.
24. Поборчая И.П. Роман в стихах «Возмездие» в художественной системе А. Блока: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Киев, 1985. 16 с.
25. Преподавание русского языка иностранным студентам: теория и практика, традиции и инновации: монография [под ред. Н.И. Ушаковой]. Харьков, 2014. 391 с.
26. Тітаренко О.О. Метатекстуальна поетика роману Віктора Пелевіна «Т» в контексті прози письменника: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02. Харків, 2017. 24 с.
27. Тростинська О.М. Українська мова для російськомовних іноземних студентів. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 126 с.
28. Тростинская О.Н. Функционально-семантический анализ высказываний с пропозициональным оператором восприятия: автореф. дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харьков, 1991. 22 с.
29. Ушакова Н.И. Знакомьтесь: Украина: учебн. пособие по русскому языку для иностранных студентов. 4-е изд-е перераб. и испр. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. 120 с.
30. Ушакова Н.И. Лингвострановедение. Учебные материалы и задания для студентов факультета иностранных языков: учебное пособие. Харьков, 2012. 122 с.

31. Федотова Н.А. Категория вида в русском литературном языке / глагольные суффиксальные образования с *-ыва-/-ива-* в языке памятников XVII–XVIII вв.: дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1953. 194 с.
32. Чень Чунься. Формирование лингвосоциокультурной компетентности китайских студентов в процессе обучения русскому языку: дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2018. 398 с.
33. Шибко Н.Л. Профессиональная компетенция преподавателя РКИ: проблема определения, содержания, структуры. *Русский язык – первый язык общения в космосе*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (Витебск, 18 – 19 декабря 2007г.). Витебск, 2007. С. 149–155.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2022.

Статтю рекомендовано до друку 27.04.2022.

Як цитувати: Ушакова Н., Тростинська О., Кушнір І. Становлення і розвиток методики мовної підготовки іноземних студентів класичного університету. Частина 2. Навчання студентів мовних спеціальностей. *Вкладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2022. Вип. 40. С. 96–121. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07>.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE LANGUAGE TRAINING METHODOLOGY FOR FOREIGN STUDENTS AT CLASSICAL UNIVERSITIES. PART 2. TEACHING STUDENTS OF LANGUAGE SPECIALTIES

Natalia Ushakova

Doctor of Pedagogics, Full Professor, Head of the Language Training
Department 1, Institute of International Education for Study and Research,
V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda
Square); e-mail: ushakova.khnu@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4917-7934>.

Oksana Trostynska

PhD in Philology, Associate Professor, Language Training Department 1,
Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin
Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail:
okasana@ua.fm; orcid: <http://orcid.org/0000-0002-2999-629X>.

Iryna Kushnir

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: irina.kushnir.83@gmail.com; orcid: <http://orcid.org/000-0002-4349-9652>.

The article continues the series of scientific and methodological studies on the formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. In the first part of the research, published last year, the authors analyzed the development of language training conceptual foundations for foreign students of different specialties, as well as history, principles, and features of language education of foreign students of non-philological specialties by the example of the Language Training Department 1 of V.N. Karazin Kharkiv National University. For this group of students, a foreign language is primarily a means of learning and mastering their future specialty. For foreign students of philological specialties, a language is not only a means but also a study goal that involves, besides language proficiency, knowledge of its phonetic, grammatical and lexical structure, mastering various stylistic means, knowledge of modern linguistic concepts, and familiarity with foreign language fiction. The article presents an analysis of the development of scientific and methodological principles for training foreign philological students and illustrates the main directions of their practical implementation by the Language Training Department 1 of the Institute of International Education for Study and Research of V.N. Karazin Kharkiv National University.

There was applied a systematic analysis of scientific achievements regarding the teaching of future philologists and its methodological implementation. The authors studied the directions of scientific research and the aspects of educational and methodological activities developed for the implementation of the professionally oriented teaching within non-native sociocultural and educational environments. The result of the systemic analysis is an overview of dissertations in philology, methodological research dedicated to future philologists, specialists in language, literature, and translation as well as teaching aids and textbooks for the above-mentioned group.

The authors based their research on the concept of foreign students' language education and the structure of the modern educational paradigm presented in the previous article of the series. The article examines the influence of the competence approach on the creation of curricula and syllabi

for foreign philological students of the first and second levels of higher education and on the way of developing all components of students' communicative competence.

Key words: foreign applicants for higher education, classical university, philological students.

REFERENCES

1. Balyhina, T.M. (2000). Soderzhanie i struktura professionalnoj kompetencii filologa. Metodologicheskie problemy obuchenija russkomu jazyku [The content and structure of the professional competence of a philologist. Methodological problems of teaching the Russian language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow: Rossijskij universitet druzhby narodov [in Russian].
2. Bej, L.B., Il'ina, L.Je., Manivskaja, T.E. and Ushakova, N.I. (2012). Prakticheskoe posobie po grammatike russkogo jazyka. Filologicheskij profil [A practical guide to the grammar of the Russian language. Philological profile]: study guide for foreign students of the first year of study. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
3. Bej, L.B. and Ushakova, N.I. (2001). *Vvedenie v specialnost: Vvedenie v jazykoznanie. Vvedenie v literaturovedenie [Introduction to the specialty: Introduction to linguistics. Introduction to Literary Studies]*. Kharkiv: Konstanta [in Russian].
4. Bej, L.B. and Ushakova, N.I. (2008). *Vvedenie v specialnost: Vvedenie v jazykoznanie. Vvedenie v literaturovedenie [Introduction to the specialty: Introduction to linguistics. Introduction to Literary Studies]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
5. Brusencova, O.D. (1995). Ozerov V.A. i romantizm [Ozerov V.A. and romanticism]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Russian].
6. Volkova, A.G., Kushnir, I.N., Misenjova, V.V. and Petrov, I.V. (2016). *Razgovornyj praktikum dlja inostrannyh studentov III – IV kursov. Filologicheskij profil [Razgovornyj praktikum dlja inostrannyh studentov III – IV kursov. Filologicheskij profil]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
7. Grebenshhykova, O.G. (2013). Poetyka vizualnosti v rosijskij prozi 1920–1930-h rokiv [Poetics of visuality in Russian prose of the 1920s and 1930s]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Docenko, N.P. (1986). Sociolingvističeskaja interpretacija reči literaturnyh personazhej [Sociolinguistic interpretation of the speech of literary characters]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Russian].

9. Docenko, N.P. (2012). *Uchebnoe posobie po izucheniju imennogo slovoobrazovanija v inostrannoju auditorii [A textbook on the study of nominal word formation in a foreign audience]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
10. Ilina, L.Je. (1991). Semantika i funkcionirovanie operatora propozicional'nogo otnoshenija znanija v vyskazyvanii [Semantics and functioning of the operator of the propositional relation of knowledge in utterance]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Russian].
11. Ilina, L.Je., Docenko, N.P. and Petrov, I.V. (2012). *Sbornik modulnyh kontrolnyh rabot po grammatike russkogo jazyka: dlja inostrannyh studentov-filologov I – IV godov obuchenija [Collection of modular tests on the grammar of the Russian language: for foreign students-philologists I – IV years of study]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
12. Ilina, L.Je., Manivskaja, T.E., Ushakova, N.I. and Chujkova, A.P. (2012). *Grammatika russkogo jazyka. Filologicheskij profil: Uchebnoe posobie dlja inostrannyh studentov III–IV goda obuchenija [Russian grammar. Philological profile: Textbook for foreign students of III-IV years of study]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
13. Ilina, L.Je., Petrenko, I.P., Ushakova, N.I. and Chujkova, A.P. (2010). *Pushkin. Lermontov. Gogol. Turgenev. Hudozhestvennyj tekst: lingvisticheskij analiz i interpretacija [Pushkin. Lermontov. Gogol. Turgenev. Literary text: linguo-stylistic analysis and interpretation]: textbook allowance for foreign Philology students (with multimedia application)*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
14. Ilina, L.Je., Ushakova, N.I. and Chujkova, A.P. (2012). *Grammatika russkogo jazyka. Filologicheskij profil [Russian grammar. Philological profile]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
15. Kapitonova, T.I. and Moskovkin, L.V. (2006). *Metodika obuchenija russkomu jazyku kak inostrannomu na jetape dovozovskoj podgotovki [Methods of teaching Russian as a foreign language at the stage of pre-university training]*. Saint Petersburg [in Russian].
16. Kuplevackaja, L.A. (2019). *Tolstoj. Dostoevskij. Chehov [Tolstoj. Dostoevsky. Chekhov]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
17. Kuplevackaja, L.A. and Petrenko, I.P. (2009). *Antichnaja literatura: uchebnoe posobie po russkomu jazyku dlja inostrannyh studentov-filologov (s multimedijnym prilozheniem) [Ancient Literature: Russian language textbook for foreign students of philology (with multimedia application)]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
18. Kuplevackaja L.O. (2001). Symvoly ta symbolika v romani F.M. Dostoyevskogo “Braty Karamazovy” [Symbols and symbols in the novel

- by F.M. Dostoyevsky “The Brothers Karamazov”]. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
19. Ushakova, N.I. (Eds.). (2015). *Metodika prepodavaniya russkogo jazyka kak inostrannogo na nachalnom jetape [Methods of teaching Russian as a foreign language at the initial stage]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
 20. Misenjova, V.V. (2012). *Teorija i praktika obshhego jazykoznanija. Filologicheskij profil [Theory and practice of general linguistics. Philological profile]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
 21. Misenjova, V.V. (2017). *Teorija i praktika perevoda s russkogo jazyka na rodnoj jazyk studenta. Filologicheskij profil [Theory and practice of translation from Russian into the student’s native language. Philological profile]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].
 22. Misenova, V.V. (2005). *Frazeologichni zvoroty, yaki ne mayut leksychnyh vidpovidnykiv (semantychnyj, pragmatychnyj ta kulturologichnyj aspekty) [Phraseological inflections that do not have lexical equivalents (semantic, pragmatic and culturological aspects)]*. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv: H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [in Ukrainian].
 23. Mosenecev, V.V. (1990). *Vremennye operatory v semanticheskoy strukture vyskazyvanija i teksta [Temporal operators in the semantic structure of utterances and text]*. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Russian].
 24. Poborchaja, I.P. (1985). *Roman v stihah “Vozmezdje” v hudozhestvennoj sisteme A. Bloka [The novel in verse “Retribution” in the artistic system of A. Blok]*. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kyiv [in Russian].
 25. Ushakova, N.I. (Eds.). (2014). *Prepodavanie russkogo jazyka inostrannym studentam: teorija i praktika, tradicii i innovacii [Teaching Russian to Foreign Students: Theory and Practice, Traditions and Innovations]*. Kharkiv [in Russian].
 26. Titarenko, O.O. (2017). *Metatextual poetics of Victor Pelevin’s novel “T” in the context of the writer’s prose*. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
 27. Trostynska, O.M. (2011). *Ukrayinska mova dlya rosijskomovnyh inozemnyh studentiv [Ukrainian language for Russian-speaking foreign students]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
 28. Trostinskaja, O.N. (1991). *Funkcionalno-semanticheskij analiz vyskazyvanij s propozicionalnym operatorom vosprijatija [Functional-semantic analysis of statements with the propositional operator of perception]*. *Extended abstract of candidate’s thesis*. Kharkiv [in Russian].
 29. Ushakova, N.I. (2009). *Znakomtes: Ukraina [Meet: Ukraine]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University [in Russian].

30. Ushakova, N.I. (2012). *Lingvostranovedenie. Uchebnye materialy i zadaniya dlja studentov fakulteta inostrannyh jazykov [Linguistics. Teaching materials and assignments for students of the Faculty of Foreign Languages]: uchebnoe posobie*. Kharkiv [in Russian].
31. Fedotova, N.A. (1953). Kategorija vida v ruskom literaturnom jazyke / glagolnye suffiksialnye obrazovanija s -yva-/-iva- v jazyke pamjatnikov XVII–XVIII vv. [Category of the species in the Russian literary language / verb suffixes with -ыва- / -ива- in the language of monuments of the XVII – XVIII centuries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Russian].
32. Chen, Chunsja. (2018). Formirovanie lingvosociokulturnoj kompetentnosti kitajskih studentov v processe obuchenija ruskomu jazyku [Formation of Linguistic and Sociocultural Competence of Chinese Students in the Process of Teaching the Russian Language]. *Candidate's thesis*. Herson [in Russian].
33. Shibko, N.L. (2007). Professionalnaja kompetencija prepodavatelja RKI: problema opredelenija, sodержanija, struktury. Russkij jazyk – pervyj jazyk obshhenija v kosmose [Professional competence of a Russian as a foreign language teacher: the problem of definition, content, structure. Russian is the first language of communication in space]: Vitebsk, 18–19 December 2007. Vitebsk, pp. 149–155 [in Russian].

The article was received by the editors 07.02.2022.

The article was recommended for printing 27.04.2022.

In cites: Ushakova N., Trostynska O., Kushnir I. (2022). Formation and development of the language training methodology for foreign students at classical universities. Part 2. Teaching students of language specialties. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage. Inter-subject relations*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 40, pp. 96–121. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2022-40-07> [in Ukrainian].